

УДК 159.923.2

Кравченко К.В.

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ СТАВЛЕННЯ БАТЬКІВ ДО ДИТИНИ ЯК ЧИННИК УСПІШНОСТІ ЇХНЬОЇ ВЗАЄМОДІЇ

Кравченко К.В. Соціально-психологічні особливості ставлення батьків до дитини як чинник успішності їхньої взаємодії. У статті показано, що характер дитячо-батьківської взаємодії і його види визначаються співвідношенням позицій обох партнерів по спільній діяльності – як батька, так і дитини. Тип взаємодії в діаді «дитина-батько» обумовлений особливостями батьківської позиції (характером емоційного прийняття дитини, змістом батьківської дисципліни, що визначає тип виховання (санкції, вимоги, заборони), характером контролю та моніторингу). Особливості переживання дитиною дитячо-батьківських відносин обумовлюють позицію і тактику дитини у взаємодії з батьками, обумовлюючи вид взаємодії в діаді «дитина-батько».

Ключові слова: дошкільний вік, дитячо-батьківська взаємодія, стиль батьківської дисципліни, внутрішньосімейні стосунки, соціально-психологічні особливості ставлення батьків до дитини, батьківська позиція.

Кравченко Е.В. Социально-психологические особенности отношения родителей к ребенку как фактор успешности их взаимодействия. В статье показано, что характер детско-родительского взаимодействия и его виды определяются соотношением позиций обоих партнеров по совместной деятельности – как родителя, так и ребенка. Тип взаимодействия в диаде «ребенок-родитель» обусловлен особенностями родительской позиции (характером эмоционального принятия ребенка, содержанием родительской дисциплины, определяющей тип воспитания (санкции, требования, запреты), характером контроля и мониторинга). Особенности переживания ребенком детско-родительских отношений обуславливают позицию и тактику ребенка во взаимодействии с родителями, определяя вид взаимодействия в диаде «ребенок-родитель».

Ключевые слова: дошкольный возраст, детско-родительская взаимодействие, стиль родительской дисциплины, внутрисемейные отношения, социально-психологические особенности отношения родителей к ребенку, родительская позиция.

Постановка проблеми. Сім'я як найближче соціальне оточення дитини задовольняє потребу дитини у прийнятті, визнанні, захисті, емоційній підтримці, повазі. У сім'ї дитина набуває першого досвіду соціальної та емоційної взаємодії. Продуктами взаємодії з дорослим є образ себе та іншого, а також відносини, що виникають між людьми в процесі комунікації. Такий образ включає два компоненти: когнітивний і афективний (тобто знання і ставлення) і являє собою цілісний афективно-когнітивний комплекс. Його афективна частина пов'язана з оцінкою (або самооцінкою), а когнітивна – з уявленням про себе та іншого.

У процесі виховання дитини в сім'ї особливого значення набуває батьківська позиція, що включає такі компоненти, як особливості емоційного ставлення до дитини, мотиви, цінності і цілі батьківства, стиль взаємодії з дитиною, способи вирішення проблемних ситуацій, соціальний контроль, і знаходить вираз у типі сімейного виховання. Проблема впливу сімейного оточення на особливості емоційно-особистісного, пізнавального, і морально-етичного розвитку дитини становить великий інтерес для дослідників не тільки у галузі психології розвитку, психології спілкування, а й соціальної психології.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження механізмів виділення дорослого як значущої особи та формування прихильності до близького дорослого отримало свій найбільший розвиток в теорії об'єктних відносин та теорії прихильності (А. Фрейд, Д. Віннікотт, Дж. Боулбі, М. Ейнсворт К. і К. Е. Гроссман та ін.). Батько тут виступає як об'єкт прихильності, що забезпечує захист і безпеку дитини. Якість прив'язаності до батьків позначається на пізнавальній активності та дослідницькій мотивації дитини. Залежно від особливостей порушень у формуванні прихильності показані різні типи взаємодії дитини і батька. У гуманістичній психології (Е. Фромм, К. Роджерс, А. Маслоу) як фундаментальній основі розвитку дитини розглядається батьківське ставлення (прийняття, любов, увага). Вивчається також проблема способів регуляції батьком поведінки дитини (Н. Веракса, О. Дьяченко). У дослідженні дитячо-батьківських відносин розглянуті такі найважливіші аспекти, як стиль сімейного виховання дитини, батьківська позиція, емоційний клімат у сім'ї, стиль спілкування з дитиною, особливості вимог, заборон, санкцій, батьківські установки. Показаний психотравмуючий вплив на дитину порушень у сімейній взаємодії; виділені ознаки гармонійних сімейних відносин (Е. Ейдемільер, В. Гарбузов, Г. Варга, В. Смахов, Д. Ісаєв, О. Бодальов, В. Столін, А. Лічко, А. Співаковська) [2–4; 9; 11]. Вихідною ідеєю стає поняття спільної діяльності з дорослим як головної рушійної сили психічного розвитку дитини. Дорослий виступає для дитини в особливій якості – як партнер по спільній практичній діяльності, помічник і зразок правильних дій (О. Леонтьєв, Д. Ельконін, О. Мещеряков).

У літературі описана феноменологія стилів сімейного виховання. Розробкою критеріїв виділення типів виховання займалися багато вітчизняних і зарубіжних дослідників (Д. Баумрінд, А. Лічко, Е. Ейдемільер, В. Юстицік, Г. Хоментгаускас, Г. Варга та ін.) [2; 8; 11]. Одним із найважливіших компонентів процесу виховання в сім'ї є стиль батьківської дисципліни (вимоги і заборони з боку батька, контроль за їх виконанням, батьківські санкції і моніторинг). Традиційно дослідження дитячо-батьківських відносин будуються навколо вивчення ролі дорослого у побудові взаємодії з дитиною, а позиція дитини, особливо на ранніх стадіях розвитку, розглядається як пасивна / реактивна. При такому підході, дитина, по суті, не є активним суб'єктом взаємодії з батьком. Однак принциповим моментом спілкування і взаємодії в дитячо-батьківських відносинах є активно-

дієва позиція дитини стосовно батьків (М. Лісіна). Активно-дієва позиція дитини відбивається в орієнтуючому образі дитячо-батьківських відносин у дитини. Образ дитячо-батьківських відносин включає в себе: відображення і прийняття дитиною форм міжособистісних відносин з батьком, особистісно-орієнтуючий образ Я в дитини, особистісно-орієнтуючий образ батька (О. Карабанова). Образ дитячо-батьківських відносин у дитини має регулюючий, спрямовуючий, контролюючий характер і визначає тактику взаємодії з батьками. Проте наразі видається недостатньо вивченою проблема ставлення батьків до дитини як чинник успішності їх взаємодії у соціально-психологічному вимірі.

Мета статті – розкрити соціально-психологічні особливості ставлення батьків до дитини як чинник успішності їх взаємодії.

Виклад основного матеріалу і результатів дослідження. У нашому дослідженні в якості одного з адекватних віку дитини засобів діагностики переживання особливостей внутрішньосімейних стосунків виступає режисерська спрямована сюжетно-рольова гра [10]. Ігрова діагностика переживання дитиною внутрішньосімейних відносин ґрунтується на спеціальному підборі іграшок та ігрового матеріалу, що дозволяє моделювати ситуації дитячо-батьківської взаємодії; використанні експериментатором тактики директивно-недирективного типу управління грою, що дозволяє підвести дитину до відтворення в грі дій, які відображають реальні переживання; формулюванні критеріїв оцінки ігрових дій дитини, що дозволяють проаналізувати особливості сприйняття дитиною внутрішньосімейних стосунків. Для виявлення особливостей переживання дитиною дитячо-батьківських відносин у дослідженні також використовувалася проективна методика «Малюнок сім'ї».

Для реалізації цілей і завдань дослідження були використані опитувальники: на виявлення стилю батьківської дисципліни, який дозволив вивчити особливості виховної позиції і образу дитини у батьків (Г. Шведовська); діяльнісних переваг дитини, спрямований на вивчення інтересів дитини; на виявлення в родині видів співробітництва та спільної діяльності з дитиною і характеру включеності в них батьків. В якості методики, що дозволяє вивчити особливості когнітивного та емоційного компонентів реальної взаємодії в діаді «батько-дитина» в дослідженні використовувалися проби на спільну діяльність (Г. Бурменська, Є. Захарова, О. Карабанова та ін.).

На першому етапі емпіричного дослідження проводилося вивчення позиції батька в дитячо-батьківському взаємодії; вивчення особливостей батьківської поведінки в реальній взаємодії з дитиною; виявлення стилю батьківських дисциплін, до яких належать вимоги і заборони з боку батьків; контроль за їх виконанням; санкції і моніторинг, а також визначення особливостей батьківського ставлення до дитини, включаючи образ дитини і емоційне ставлення до неї. Другий етап полягав у вивченні позиції дитини в дитячо-батьківській взаємодії; виявлення характеру переживання дитиною дитячо-батьківських відносин; визначення особливостей позиції дитини і способів взаємодії з батьками.

Параметрами аналізу особливостей дитячо-батьківських відносин стали такі показники діадної взаємодії батька та дитини як характер керівництва діяльністю партнера; особливості контролю та оцінювання дій партнера; прагнення партнерів до взаємодії; характер встановлення дистанції при взаємодії; ступінь емоційного прийняття-відкидання партнера по взаємодії. Використання кластерного аналізу результатів проби на спільну діяльність методом К-середніх дозволило виділити п'ять різних груп дитячо-батьківських діад, що розрізняються по виділених показниках взаємодії. Зіставлення груп між собою з використанням U-критерію Манна-Уїтні показало, що виділені групи значуще різняться за певними змінним поведінкового і емоційного компонентів взаємодії ($p < 0,05$). У цій серії дослідження було обстежено 100 осіб, тобто 50 дитячо-батьківських діад з дітьми дошкільного віку.

Виявлені відмінності дозволили згрупувати найбільш значущі змінні (поведінкової сторони взаємодії за характером розподілу ролей (лідерство, послідовність керівництва, особливості прийняття керівництва) і характером реалізації ділової сторони взаємодії (пред'явлення інструкції, орієнтація на дії партнера, особливості контролю та оцінки); емоційної сторони взаємодії за характером емоційної спрямованості взаємодії (прагнення до взаємодії, дистанція з партнером, емоційне прийняття / відкидання партнера) і емоційного реагування на успіх / невдачу (співвідношення захисту-звинувачення, емоційні прояви).

Як показав аналіз проведених даних, переважає доміантний тип взаємодії, у якому лідируюча роль відводиться батькові, який реалізує доміантний стиль керівництва (35%). Разом із тим, досить поширеним виявляється протилежний тип доміантної взаємодії з домінуючою дитиною і потураючим батьком (28%). Не може не викликати тривогу та обставина, що лише 17% діад виявили гармонійний тип взаємодії. Досить рідко зустрічаються конфліктний і дистантний типи взаємодії (по 9%).

Розкриємо психологічні особливості кожного з виділених видів взаємодії.

Гармонійна взаємодія характеризується взаємним прийняттям і узгодженістю тактик батька та дитини, високою мотивацією спільної діяльності. Розподіл ролей адекватний змісту діяльності. Ділове співробітництво будується батьком послідовно з урахуванням вікових та індивідуальних особливостей дитини. Батько орієнтований на надання допомоги дитині у важких ситуаціях, прийняття її ініціативи. Батьківський контроль має змістовний характер. Обидва партнери адекватно оцінюють результати дій і реагують на фрустрацію і успіх.

Конфліктний тип характеризується неузгодженістю позицій батька та дитини у взаємодії і співпраці та вираженою боротьбою за лідерство, низькою успішністю співробітництва. Батько схильний до переоцінки можливостей дитини, відсутності орієнтації на індивідуальні особливості дитини, непослідовний у здійсненні керівництва діяльністю дитини, не надає допомоги і підтримки дитині. Дитина демонструє широкий спектр протестних форм поведінки, ігнорує зауваження та ініціативу дорослого, прагнучи до повної автономії. У разі неуспіху і батько, і дитина займають зовні обвинувальну позицію.

Дистантний тип взаємодії характеризується відчуженістю й емоційною холодністю стосовно партнера (взаємодія «поруч»), низькою мотивацією спільної діяльності при досить високій ефективності. Батько проявляє маніпулятивну установку, послідовність, схильність до превентивного надання допомоги дитині, проте недостатньо враховує вікові та індивідуальні особливості дитини. У ситуації неуспіху батько акцентує невдачі дитини і критикує її, виявляючи при цьому достатню байдужість до успіхів дитини. Дитина приймає керівну роль батька без активної боротьби за лідерство, не виявляючи ініціативи.

У випадку домінантної взаємодії «домінуючий батько – покірна дитина» відносини між батьком і дитиною комплементарні і будуються за принципом влади і підпорядкування, авторитаризму-підпорядкування. Батько займає авторитарну позицію і активно захоплює лідерство у взаємодії з дитиною. Батько непослідовний і неконструктивний у здійсненні керівництва, що призводить до неуспіху у спільній діяльності. В цілому батько оцінює дитину позитивно і орієнтується на її індивідуальні особливості. Негативні емоційні прояви при такій взаємодії не виражені.

Домінантна взаємодія за типом «домінуюча дитина – потуральний батько» комплементарна за принципом домінування і підпорядкування. Позиція домінуючої дитини характеризується егоцентризмом. Конфліктність в діаді мінімальна. Батько приймає позицію дитини, проявляє емпатію і підтримку, послідовний у взаємодії, орієнтується на стан дитини, підтримує її ініціативу. Дитина приймає допомогу батька, адекватно коригує свої дії, що забезпечує високу ефективність. Емоційні прояви батька при успіху чи неуспіху дитини адекватні результату, причому в разі невдачі батько схильний брати відповідальність на себе. Обидва учасники взаємодії в цілому схильні до позитивного оцінювання дій один одного.

Виявлення стилю батьківської дисципліни та визначення особливостей батьківського ставлення до дитини проводилося за допомогою опитувальників батьківського ставлення і діяльнісних уподобань. Модифікована методика «Батьківські твір» у формі незакінчених пропозицій дозволяє виявити особливості образу дитини очима батька, особливості прийняття дитини батьком, отримати опис батьківського бачення проблем і труднощів у розвитку дитини, виявити зони конфліктності та спільності в батьківсько-дитячому взаємодії, визначити особливості типу сімейного виховання [10]. Опитувальник діяльнісних переваг дитини виявляє інтереси дитини; характер включеності батьків або інших близьких дорослих у спільну діяльність з дитиною; особливості діяльнісної близькості дорослого і дитини; найбільш бажані для внутрішньосімейної взаємодії види діяльності.

Виявлення стилю батьківської дисципліни, а саме характеру вимог, заборон, санкцій, контролю, моніторингу з боку батька (опитувальник стилю батьківських дисциплін) показало, що в цілому для батьків за вибіркою характерне використання таких способів заохочення, як тілесний контакт і словесні заохочення; відносно рідко використовуються матеріальні заохочення. Найчастіше батьки застосовують такий спосіб покарання, як словесне покарання (пояснення причин), а найрідше покарання у формі позбавлення спілкування. Найчастіше причиною конфліктів є невиконання дитиною своїх обов'язків. Значно рідше конфлікти виникають з приводу інтересів і особистісних особливостей дитини. Більшість батьків очікують від дитини високих досягнень та успіхів у навчанні. Побоювання батьків стосуються в основному слухняності дитини. Висуваються вимоги до комунікативної та вольової сфер розвитку дитини. В цілому, спостерігається переважання позитивного ставлення до дитини у більшості батьків, прийняття її особистісних особливостей.

Використання U-критерію Манна-Уїтні при порівнянні виділених нами груп діад, що реалізують різні види взаємодії, показало, що групи статистично значимо різняться між собою ($p < 0,05$) за параметрами образу дитини і особливостям виховної позиції батьків. При гармонійному типі взаємодії найбільш значущі для батьків емоційно-особистісні особливості дітей (доброта, відвертість). Образ дитини емоційно позитивний, образ відносин з ним – любов і дружба. Очікування і побоювання батьків мають узагальнений характер або пов'язані зі здоров'ям дитини. Гармонійні діади відрізняються від інших стилем батьківської дисципліни; віддається перевага заохоченням, є похвала, а покаранням – формальне словесне покарання. Причини негативних проявів у поведінці дитини батьки бачать в особливостях розвитку вольової та комунікативної сфер.

При конфліктному типі взаємодії для батьків ціннісними є досягнення дитини в інтелектуальній, комунікативній, діяльнісній сферах. Значуще сьогодення, причому в майбутньому і минулому образ дитини більш позитивний. Образ дитини і відносин з нею емоційно позитивний. Специфікації конфліктних зон немає. Однак батьків турбує примхливість, дратівливість і безпричинний плач дитини. В якості дисциплінарних заходів покарання батьки переважно використовують вербальні засоби – догана і осуд.

При дистантній взаємодії для батьків значущі слухняність і самостійність дитини, причому ініціатива дитини викликає у батьків дискомфорт. Ставлення до дитини або емоційно-нейтральне, або амбівалентне при

низькій афективній включеності батьків. Бажане захоочення – підсумовування вчинків дитини, тобто відстрочений варіант захоочення. Батьки орієнтовані на позбавлення дитини актуальної допомоги, батьківський моніторинг слабо виражений.

У доміантних діадах «домінуючий батько – покірна дитина» значущими для батьків є комунікативні, особистісні, вольові якості дитини: чуйність, відкритість, дружелюбність, справедливість, вміння прощати; завзятість, наполегливість, уміння доводити справу до кінця, слухняність. Батьків турбує схильність дитини до ліні і брехні; сором'язливість, нерішучість, тривожність, зайва емоційність, вразливість. Емоційна оцінка відносин з дитиною швидше стримана, ніж яскраво позитивно забарвлена. При порівнянні своєї дитини з однолітками батьки відзначають її зрілість. Очікування щодо дитини суперечливі, достатньо конкретизовані і стосуються досягнень в конкретних областях. Можливі страхи і побоювання стосуються негативного зовнішнього впливу, неслухняності і втрати близькості з дитиною. Конфлікти пов'язані з невиконанням дитиною домашніх обов'язків і конкретними інтересами дитини. Превалюють матеріальне покарання і захоочення, ініціювання почуття провини. Покарання не супроводжуються позитивним вирішенням ситуації або орієнтацією на стан дитини. Атрибуція негативних форм поведінки – «дитині дуже багато дозволяють».

Батьківська позиція при доміантній взаємодії «домінуюча дитина – потураючий батько» відрізняється атрибуцією причин негативної поведінки як відсутністю обмежень поведінки дитини з боку дорослих. Батьки орієнтовані на конструктивну допомогу. Моніторинг змішаного типу.

Виявлено специфіку переживання дитиною дитячо-батьківських відносин при різних видах дитячо-батьківської взаємодії на основі аналізу результатів проєктивної гри в сім'ю і методики «малюнок сім'ї». Проведення кореляційного аналізу показників реальної взаємодії в діаді «дитина – батько» (результати проби на спільну діяльність і опитування батьків) і переживання дитиною внутрішньосімейних стосунків (результати малюнка сім'ї та ігри в сім'ю) з використанням критерію Спірмена дозволило виявити зв'язок позиції дитини у взаємодії з батьком і характером переживання ним відносин з батьком.

Висновки. Отримані результати підтверджують гіпотезу про активно-дієвий характер позиції дитини у взаємодії з батьками. Виявлено специфіку переживання дитиною дитячо-батьківських відносин при різних видах дитячо-батьківської взаємодії і зв'язок позиції у взаємодії з патерном переживання дитиною відносин з батьком. Виокремлено патерни переживання дитиною дитячо-батьківських відносин як дисгармонійних. Особливості реалізації тактик взаємодії з близьким дорослим в дошкільному віці залежать від характеру переживання дитиною дитячо-батьківських відносин.

Перспективи подальшого дослідження полягають у розробці програм корекції дитячо-батьківських відносин.

Список використаних джерел

1. Адлер А. Воспитание детей. Взаимодействие полов / А. Адлер. – Ростов н/Д, 1998. – 448 с.
2. Варга А.Я. Структура и типы родительского отношения : автореф. дисс. ... канд. психол. н. / А.Я. Варга. – М., 1986. – 32 с.
3. Гарбузов В.И. Первые дети: советы врача / В.И. Гарбузов. – Л. : Лениздат, 1990. – 176 с.
4. Захаров А.И. Предупреждение отклонений в поведении ребёнка / А.И. Захаров. – СПб. : Речь, 2000. – 224 с.
5. Крайг Г. Психология развития / Г. Крайг. – СПб. : Питер, 2000. – 988 с.
6. Мухина В.С. Возрастная психология / В.С. Мухина. – М., 1998. – 456 с.
7. Петровский А.В. Дети и тактика семейного воспитания / А.В. Петровский. – М., 1981. – 76 с.
8. Психология семейных отношений с основами семейного консультирования / [ред. Е.Г. Силаева]. – М. : Академия, 2002.
9. Спиваковская А.С. Психотерапия: игра, детство, семья / А.С. Спиваковская. – Т. 2. – М. : Академия, 2000. – 464 с.
10. Шведовская А.А. Особенности реализации различных стратегий взаимодействия в диадах «ребенок-мать» / А.А. Шведовская // Психолог в детском саду. – 2005. – №4. – С. 54–62.
11. Эйдемиллер Э. Психология и психотерапия семьи / Э. Эйдемиллер, Ю. Юстицкий. – СПб. : Питер, 2000. – 656 с.

Spisok vikoristanih dzherel

1. Adler A. Vospitanie detej. Vzaimodejstvie polov / A. Adler. – Rostov n/D, 1998. – 448 s.
2. Varga A.Ja. Struktura i tipy roditel'skogo otnoshenija : avtoref. diss. ... kand. psihol. n. / A.Ja. Varga. – M., 1986. – 32 s.
3. Garbuzov V.I. Nervnye deti: sovety vracha / V.I. Garbuzov. – L. : Lenizdat, 1990. – 176 s.
4. Zaharov A.I. Preduprezhdenie otklonenij v povedenii rebjonka / A.I. Zaharov. – SPb. : Rech', 2000. – 224 s.
5. Krajg G. Psihologija razvitija / G. Krajg. – SPb. : Piter, 2000. – 988 s.
6. Muhina V.S. Vozrastnaja psihologija / V.S. Muhina. – M., 1998. – 456 s.
7. Petrovskij A.V. Deti i taktika semejnogo vospitanija / A.V. Petrovskij. – M., 1981. – 76 s.
8. Psihologija semejnyh otnoshenij s osnovami semejnogo konsul'tirovanija / [red. E.G. Siljaeva]. – M. : Akademija, 2002.
9. Spivakovskaja A.S. Psihoterapija: igra, detstvo, sem'ja / A.S. Spivakovskaja. – T. 2. – M. : Akademija, 2000. – 464 s.
10. Shvedovskaja A.A. Osobennosti realizacii razlichnyh strategij vzaimodejstvija v diadah «rebenok-mat'» / A.A. Shvedovskaja // Psiholog v detskom sadu. – 2005. – №4. – S. 54–62.
11. Jejdemiller Je. Psihologija i psihoterapija sem'i / Je. Jejdemiller, Ju. Justickis. – SPb. : Piter, 2000. – 656 s.

Kravchenko, K.V. Socio-psychological characteristics of parents' attitudes to the child as a factor in their effective interactions. In the process of raising a child in a family of special importance are the parental attitudes collectively known as family education type made up of characteristics of emotional attitudes to a child, motives, values and goals of parenting, child-parents interaction style, problem solving techniques and social control. The influence of family environment on the emotional and personal characteristics,

cognitive, moral and ethical development of children is of great interest not only to researchers in the field of developmental psychology and psychology of communication, but also to social psychologists.

The obtained results support the hypothesis of actively actional nature of the child's position in interacting with parents. The author analyzes the characteristics of the child's perception of their relations with parents in various types of child-parents interactions and describes the associations between the child's interaction behaviors and the child's perception of their relationship with parents. Children's patterns of experiencing disharmonious relationship with parents included their experiencing trouble in a relationship with a significant adult (mother); experiencing deprivation of relations of cooperation and affiliation needs; feelings of helplessness in interacting with father; the lack of family integrity. The tactics of the child-close adult interactions in the preschool years were shown to depend on the nature of children's perception of their relationship with parents.

Keywords: preschool age, children-parents interaction, parental discipline style, interfamilial relations, socio-psychological characteristics of parents' attitudes to the child, parental position.

Відомості про автора

Кравченко Катерина Василівна, асистент кафедри соціальної та практичної психології Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля, м. Северодонецьк, Україна.

Kravchenko, Ekaterina Vasilevna, Assistant of the Department of Social and Applied Psychology, East-Ukrainian National University named after V. Dahl, Severodonetsk, Ukraine.

E-mail: zavadski65@mail.ru

УДК 159.9

Поворозник К.О.

ОСОБЛИВОСТІ ПСИХОЛОГІЧНОГО СУПРОВОДУ ПРОЦЕСУ РОЗВИТКУ ЧАСОВОЇ ПЕРСПЕКТИВИ У СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ В КОНТЕКСТІ ЕКЗИСТЕНЦІЙНОГО ПІДХОДУ

Поворозник К.О. Особливості психологічного супроводу процесу розвитку часової перспективи у студентської молоді в контексті екзистенційного підходу. У статті розглядаються особливості психологічного супроводу процесу розвитку часової перспективи у студентів. Порушується питання реалізації організаційних, поведінкових та етичних принципів у контексті екзистенційного підходу. У фокусі психологічної роботи з розвитку часової перспективи знаходяться екзистенційні механізми смислової саморегуляції особистості (їхня актуалізація у процесі тренінгу є першочерговим завданням). Такий підхід ґрунтується на емпіричних даних, отриманих у процесі констатувального експерименту, в якому встановлено значущі взаємозв'язки між екзистенційними та темпоральними характеристиками студентів зі збалансованою та розбалансованою перспективою.

Ключові слова: екзистенційний підхід, екзистенційні механізми, смислова регуляція, процес розвитку, екзистенційно-аналітична теорія.

Поворозник К.А. Особенности психологического сопровождения процесса развития временной перспективы у студенческой молодежи в контексте экзистенциального подхода. В статье рассматриваются особенности психологического сопровождения процесса развития временной перспективы у студенческой молодежи. Поднимается вопрос реализации организационных, поведенческих и этических принципов в контексте экзистенциального подхода. В фокусе психологической работы находятся экзистенциальные механизмы смысловой саморегуляции личности (их актуализация является первоочередной задачей в процессе тренинга). Такой подход обусловлен спецификой эмпирических данных, полученных в процессе констатирующего эксперимента, в котором установлены взаимосвязи экзистенциальных и темпоральных характеристик у молодежи со сбалансированной и разбалансированной перспективой.

Ключевые слова: экзистенциальный подход, экзистенциальные механизмы, смысловая регуляция, процесс развития, экзистенциально-аналитическая теория.

Постановка проблеми. Дослідження проблеми розвитку особистості в умовах психотерапевтичної взаємодії на основі екзистенційного підходу є важливим напрямом сучасної психологічної науки і практики. Особливої актуальності це набуває у світлі вивчення такого специфічного механізму смислової саморегуляції людини, як часова перспектива, психологічний супровід процесу розвитку якої потребує синтезу темпоральних та екзистенційних принципів і положень.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема розвитку особистості в умовах психотерапевтичної взаємодії на основі екзистенційного підходу досліджувалася багатьма вченими: А. Меркуріо, Р. Ленгом, Е. Спінеллі, Дж. Бьюдженталем, А. Хольцхей-Кунц та ін. У фокусі їхніх досліджень перебувають основні екзистенціали людини: її буття у світі, буття у взаємодії з іншими, тілесність, самотність, темпоральність, універсальна тривога, страх, провина, совість. Екзистенційні ідеї актуальні для психотерапевтів усіх напрямів, а екзистенційний підхід визначається не конкретною технікою чи школою, а фокусом дослідження людини, яка розглядається через призму проблеми трансценденції у процесі життя (В. Франкл, Р. Мей, Е. Дорцен, К. Ясперс, Л. Бінсвангер, М. Босс). На наш погляд, саме цей підхід є найбільш перспективним для вирішення завдання розвитку часової перспективи особистості (її взаємодії із часом власного життя), адже без актуалізації екзистенційних механізмів панорамне бачення